

Széchenyi István nemzetiségi politikája.

Írta: ZSILINSZKY MIHÁLY.

Aki a déli szomszédságunkban nemrégén kitört háborúnak igazi okait és mélyebben fekvő lélektani mozgató erőit figyelmére méltatja, az bizonyosan meg fog győződni arról, hogy azok a valláson kívül főképpen *nemzetiségi* érzelmek talajából keletkeztek.

A századok óta török uralom alá került szláv és görög népek megunták az osmán hatalom igáját és most az önálló nemzeti létre való *régi törekvés* adta kezükbe a gyilkos eszközök pusztító fegyverét.

Azok a *nemzeti eszmék*, melyek a nagy francia forradalmat előidézték, magukkal ragadták Európának majdnem összes nemzetét. A nemzeti érzés, a »szabadság, egyenlőség, testvériség« jelszavai visszhangra találtak egész Európában; és — alig kell külön kiemelnem — fogékony keblekre találtak Magyarországon is, ahol köztudomás szerint, az egységes haladást és nemzeti irányú fejlődést leginkább az akadályozta, hogy az államalkotó magyar elem mellett nagy számban laktak itt másnyelvű nemzetiségek is, melyeknek nyelvi beolvastására, mindaddig, *míg a hivatalos nyelv a latin volt*, gondolni sem lehetett.

Mihelyest azonban a latin nyelv hivatalos uralma megszűnt, azonnal bekövetkezett a szükség, hogy annak helyébe, az ország történelmi nevének megfelelő magyar nyelv lépjen. Ez azonban szükségképpen összeütközésbe hozta a magyarságot az itt lakó nemzetiségek különleges aspirációival. Akik nyugodtan tűrték és használták a holt *latin* nyelvet, azok nem voltak hajlandók túrni az élő magyar nyelvet természetes hivatalos minőségében. A népfajok nyelvrokonság szerint kezdtek sorakozni.

Ehez járult Magyarországnak különleges földrajzi helyzete és történelmi fejlődése, melynek törzsnépe, a magyarság, fajrokonok nélkül, tisztán saját erejére és fiainak erkölcsi és szellemi képességére támaszkodhatott. Majdnem ezeréves közléte azt bizonyította, hogy voltak jeles hadvezérei és jeles írói, államférfiai, akik a holt latin nyelven kívül több élőnyelven tudtak írni és beszélni; de olyanokat, akik a nemzetiségi kérdést a magyarság szempontjából, a magyar nemzet jövőjére való tekintettel tárgyalták volna, vajmi keveset találunk. A XVIII-dik században BESSENYEI GYÖNGY és irodalmi társasága; majd KAZINCZY FERENCZ, BERZSENYI és a KISFALUDJAK hazafias érzelmeket és némi önbizalmat ébresztettek a nemzetben; m ig végre VÖRÖSMARTY és PETŐFI s velük egy egész irodalmi gárda új lendületet és ellenállhatatlan hazafias és erkölcsi erőt kölcsönöztek az új magyar nemzedéknek.

Nem hiányoztak hatalmas szónokok és államférfiak sem, akik erős harczot folytattak az idegen nyelvű és idegen szellemű bécsi kormányokkal. De egyikük sem fogta fel a magyar nemzetnek magas történelmi hivatását oly ellenállhatlan meggyőződéssel alapuló hévvel és öntudatos magyar hazafisággal, mint SZÉCHENYI ISTVÁN, aki figyelmére méltatta Magyarországnak földrajzi és ethnographiai helyzetét, történelmi viszonyosságait, aki ismerte nemzetének szellemi és erkölcsi nagy képességei mellett annak gyarlóságait is, melyek nagy mértékben akadályozták a többi európai nagy nemzetekkel való versenyét. O mindezeknek a viszonyoknak figyelembevételével jelölte meg nemzetének azt az utat, melyen haladva, méltó helyet foglalhat el az európai nemzetek között.

Mindazáltal akkor még kevesen ismerték fel benne a nemzet regenerátorát. Legméltóbb politikai ellenfele, KOSSUTH L. a »legnagyobb magyarnak« nevezte ugyan; de SZÉCHENYI sok tekintetben mégis *rejtély* maradt kortársai előtt.

Bámulták sokan lelkének magas röptét, jellemének tisztaságát s egyéni bátorságát, minden nagy kérdésekben való jártasságát, sok nemzeti téren való tevékenységét és tagadhatlanul nagy sikereit is, de kevesen lelkesedtek mellette, mivel egyenesen kimondta a sokszor keserű igazságokat és nem legyezgette — mint akkor sokan — nemzetének rossz tulajdonságait, hiúságait, sőt bűneit sem. »Politikai programm

töredékeiben« beismeri, hogy »a magyar haza sohasem volt híjával derék, sőt kitűnő embereknek; de mindig szűkölködött olyanokban, akik tartózkodás nélkül a nemzet *szemére lobbantottak* volna az igaz szót.« Voltak szebb jövőről ábrándozó költőink, múltunkra kényes szónokaink, hazafias tudósaink és híres országgyűlési követek, akik a magyarságért hevültek: de vajmi kevesen voltak, akik a hangoztatott szebb jövőnek *gyakorlati feltételeit* keresték volna. A régi magyar átok: a széthúzás és belső meghasonlás miatt az óhajtott átalakulás nem történhetett meg.

Legtöbb nehézséget okozott a vallás és a nyelv különbségeiből eredő torzszalkodás.

A mai nemzedék alig képes magát belegondolni abba a korba, mikor a magyar országgyűlés tagjai holt latin nyelvű feliratokkal érintkeztek királyaikkal és egyéb felsőbb hatóságokkal. Még kevésbé tudja elképzelni azt a *visszahatást*, melyet a múlt század harminczas éveiben okozott az a törvény, mely kimondja, hogy ezentúl az országon belül senki se nyerhessen közhivatalt, aki magyarul nem tud! Es senki sem bocsátható ügyvédi censurára, aki el nem sajátította a magyar nyelvet. A rendek és főrendek egy része, sőt 1834-ben még a korona is, csak a latin nyelvű törvény szövegét kívánta hitelesnek tekinteni.

Ez ellen már SZÉCHENYI ISTVÁN is felszólt. »Ez a resolutio, u. m., hátralökés és nem közeledés a nemzetiség magas czéljához. Pedig bátran kimondom, erről a becsületes ember csak a halálban mondhat le. Itt a lélek kényszerítés alá nem jöhet, hogy önmagát megtagadja. Nálam legalább *embernek* – bárminő koronát viseljen is a fején – *lelkemre hatása soha nem volt és soha nem lesz*. Bezárhat, fejemet vétetheti; de lelkemet meg nem alázhatja. Azt, hogy magyar lenni megszűnjek, nem teheti. Nyelvemet Istentől vettem és csak Istennek adom a halálban«.

Ez a férfiasan kemény felszólalás nem volt hiábavaló; sőt visszhangra talált az egész országban. József nádor közbenjárására maga a király is beleegyezett, hogy a törvénykönyv ezentúl magyarul szerkesztessék. De azért a magyarok között is akadtak, akik a latin nyelvért lelkesedtek és tovább is azt szerették volna fenntartani a törvénykönyvben.

Ezek ellen SZÉCHENYI »Hunnia« című könyvéből szabadon csak néhány mondatot felolvasnom, melyekből SZÉCHENYI-nek érzelmei a leghívebben tükröződnek vissza:

»Hiszed-e külföldi ember u. m. bárhol van is hazád, a Hebridák fagyos határaitól le a forró övig, hogy ilyes az én hazámban csak nemrégiben megtörtént! Esedezett egy rész, melyet ezért ábrándozónak csúfoltak, nem idegen, nem külföldi, de honunk szülöttje, anyaföldünk táplált vérrokonunk köre előtt: nemzeti nyelvünk használatát ne tagadná ki nemzetünkben. De hasztalan! A tagadók része gúnykaczajra fakadt és szánakozási mosollyal tajtékza be a legszentebb vágyakat: más része már rég kivetkeztetve a nemzet minden sajátságaiból, bosszankodva, haragra gyúlva veté vissza, mint egy éretlen kor hiú viszketegségét; azt, amit annyi századok előtt hoztak, s annyi időtől fogva keservesen őriztek elődeink: *anyanyelvünket!* Több hónapon át díszteleníté egy gyalázat versenye: a valóban szerencsétlen hazát!.. és gyűléseinken talán még ma is vívna tovább, ha felső parancs nem jön valahára megszüntetni a szégyenpört.«

»De, hogy magyar szegzi magát magyar szó ellen, olyasról – úgy hiszem – emberek közt példa még nem volt. Csalárd hazaáruló minden időben, minden nemzetek között létezett; de olyast, ki minden nemzeti sajátságaiból önként s maga vetkeztette volna ki magát; aki odahagyván anyanyelvét, felejtván mindent, mi becsületes embert hónához köt, az maga magát törülte ki a hazafiak sorából és a saját kezeivel nyomta volna a korcsság címét homlokára: olyat, járd be földtekénk mind a négy vidékét, már csak Hunnia földje tudott teremteni.« . .

Sietünk kijelenteni, hogy már az 1839-40-diki országgyűlésen nemcsak a törvényhozásnak, hanem a kormánynak is *magyar lett* a hivatalos nyelve. A törvényhatóságok magyarul írnak fel a trónhoz. A bécsi helytartótanács magyarul levelez a vármegyékkel és városi hatóságokkal. Hasonlóképpen használják a magyar nyelvet az egyházi hatóságok is. Csakhamar elrendeltetett, hogy az egyházak anyakönyveiket három év alatt olyan helyeken is magyar nyelven írják, ahol a szent beszédek nem magyarok. Plébánosnak, káplánnak stb. valláskülömbőség nélkül csak olyat lehetett használni, aki magyarul tudott.

A baj csak akkor kezdődött, mikor a magyar nyelv kizárólagos használatának hívei, itt-ott *kiméletlenül és kihívó módon léptek fel* a nemmagyar ajkú lakosság ellen, anélkül, hogy gondoskodtak volna arról, hogy *legyenek iskolák*, melyekben a nemmagyar ajkú gyermekek megtanulhatták volna a magyar nyelvet! A tapintatlanságoknak és visszaéléseknek egész sora jelentkezett a vidéken – és ezzel előidéztek a nemzetiségi harcokat.

Ha minden magyar intelligens ember oly okosan fogta volna fel az adott helyzetet, mint SZÉCHENYI ISTVÁN és mellette EÖTVÖS JÓZSEF és Erdélyben a derék WESSELÉNYI MIKLÓS; ha a vármegyék, városok és apró magyar és nem magyar falvak élén álló tisztviselők átértették volna SZÉCHENYI-nek magas és bölcs felfogását a magyarság jövő hivatásáról: akkor nem történtek volna azok a keserű beharcok, amelyek lényegesen előmozdították a nemzetnek szomorú tragédiáját.

Ez azonban – sajnos – nem történt meg. Ekként a hazában élő tót, oláh, szerb és másnyelvű néptömegek, nem értvén a hivatalossá lett magyar nyelvet, sőt itt-ott tapasztalván a türelmetlen és némely tapintatlan magyar tisztviselőknek durva bánásmódját, szívesen hallgatták a nemzetiségi agitátorok szavára: bekövetkezett az elégületlenség és kitört a lázadás veszedelme.

Ennek azonban az agitátorokon kívül még más és sokkal mélyebben fekvő okai is voltak.

Az Európaszerte felébredt *nemzetiségi eszme* a magyarországi szláv és román népek között is lelkes védőkre és követőkre talált. Ennek lélektani okát és hatását kevesen kutatták; még kevesebben értették meg. SZÉCHENYI volt az első és majdnem az egyedüli magyar politikus, aki a nemzetiségi eszmének nagy jelentőségét és a magyarságra nézve veszedelmes voltát felismerte.

Ő nagyon jól ismerte a szenvedélynek óriási nagy hatalmát. Tudta, hogy mozgalmas időkben rendesen nem a rideg ész, hanem az érzelem és szenvedély lesz úrrá az emberek felett. Aki ilyenkor csak az ész okaira támaszkodik, az bizonyosan elhagyatva marad; mert mozgalmas időkben még az igazság is csak a szenvedélyesség alakjában léphet fel eredményesen. A győzelem ilyen időkben nem azoké, akik a

legnagyobb igazságokat hirdetik, hanem azoké, akik az érzelemre és a nép szenvedélyére tudnak hatni.

A nemzetiségi agitátorok a szenvedély felköltésére támaszkodtak; s ezzel felidéztek a magyarság elleni gyűlöletet. Másfelől pedig támaszkodtak a hazán kívül lakó nyelvrokonokra is.

Az erdélyi románok vezetői mindent elkövettek arra, hogy a régi *rómaiaktól való származás* hízelgő és lelkesítő eszméjét átültessék a román nép lelkébe. És mivel Erdély akkor még különálló nagyfejedelemséget alkotott, természetesnek találták azt az eszmét, hogy a régi Daciában lakott román nép, mely hajdan Erdélyre, Oláhországra és Moldvára szakadt, most újra egyesítessék: tehát könnyű volt a néppel elhitetni, hogy ezt az egyesítést most csak a magyarok akadályozzák.

WESSELÉNYI MIKLÓS, SZÉCHENYI-nek akkor még egyik leg-hívebb barátja, hiába figyelmeztette a magyar politikusokat a veszedelemre. A magyarság nagy része ezt egyszerűen »agy-rémnek« tartotta.

Nem kisebb veszedelem fenyegette a magyarságot a szláv népek felől is.

A szlávokhoz tartozó apróbb nemzetiségek Oroszországban látták azt a hatalmat, mely hivatva látszott arra, hogy a szláv népeket egyesítse. I. Miklós cár nem is csinált titkot abbéli törekvéséből, hogy a rokon nemzetiségű népeket saját jogára alatt egyesítse. Az orosz költők és történetírók művei lelkesedést és reményt költöttek a népben a szláv népek egyesítése iránt.

Csehországban a bécsi német kormány ellen éppen oly nagy visszahatás támadt, mint Magyarország felvidékén a magyarság ellen. Ott is, itt is nyelvtudósok, papok, költők és historikusok indították meg az irodalmi mozgalmat. Csehországban a STERNBERG testvérek körülbelül azt a szerepet vitték a cseh nyelv kérdésében, mint gr. SZÉCHENYI ISTVÁN Magyarországon a magyar nyelv érdekében. Ott DOBROVSZKY, JUNGMANN, SCHAFFAKIK és PALACZKY már nemcsak a csehek, hanem a magyarországi tótok számára is írtak. KOLLÁR pesti tót papnak »Slawy Dcerája« cseh nyelven van írva, de azért hihetetlen hatást gyakorolt a hazai tót közönségre is, kivált az újabb nemzedékre. Tót irodalmi egyesületek támadtak, melyekben a pánszláv szellemű iratok lelkes fogadtatásban

részesültek. »Az anyanyelvhez való ragaszkodáson kívül – u. m. – magasabb célok is léteznek, melyek felé törekedni kell; ilyen például a *nemzeti érzület ébresztése*.« Büszkén hirdették, hogy a világon nincs más olyan nemzet, mely a maga nyelvét és hatalmát oly messze vidékre tudta terjeszteni, mint a szláv. Egy célra kell tehát egyesülni és testvérekként együtt keli törekedni egy szebb jövő után.

Ilyen tanokkal és buzdításokkal volt nevelve a Magyarország felső vidékén lakó szláv ifjú-ág.

Ebben azután erősen támogatta a déli tartományok horvát fiatalisága is.

Horvát-szlavón és dalmát országokban az »illyrismus« nem volt egyéb, mint a déli szláv népek egyesítésére célzó politikai szövetkezés, mely szintén a nemzeti szellem és öntudat ébresztése által lett hatalmassá és ezzel a magyarságra nézve veszedelmessé, DRASKOVICS JÁNOS oldala mellett GÁJ LAJOS, a híres demagógus vette kezébe a vezetést, és a politikai sajtó felébresztése által olyan hangulatot ébresztett, mely egyenesen Magyarország ellen irányult és a horvátokkal fennállott százados történelmi kötelékek felbontását kívánta elérni.

Ilyen különböző nemzetiségi ellenséges áramlatok között kétségen kívül nagy és nehéz feladat várt a magyarságra és azon államférfiakra, akik a nemzet ügyeinek vezetésére befolyással bírtak. A hevülékeny ellenzék méltó haragra gyúlt és hajlandó lett volna feg\ veres erővel verni le a lázongó nemzetiségeket. A higgadtabb hazafiak mindent elkövettek arra, hogy az összeütközés és a vérontás elkerültessék. A vérmérséklet fokaihoz képest, némelyek csak a nemzetiségi vezérekkel kívántak keményen elbánni; mások a magyarul nem beszélő néptömegek ellen fakadtak ki sértő durvaságokkal és tapintatlan fenyegetésekkel. A szájhazafiságnak tág tere nyíltott izgató szónoklatokra és olcsó babérok aratására.

Az ebből eredhető nagy veszedelmet senkisémm látta világosabban, mint SZÉCHENYI ISTVÁN. Féltette hazáját egy európai nagy katasztrófától. Prófétai lelkével előrelátta nemzetének veszedelembe való rohanását és kétségbeesésében ilyen szavakra fakadt: »En, u. m., a csillagokból olvasok. Vér és vér mindenütt; a testvér a testvért, a népfaj a népfajt fogja gyilkolni engesztelhetlenül és örülten!... Száguldó paripák dűlnak fel mindent, mit építünk! Oh, az én füstbe ment életem!« ...

Hogy SZÉCHENYI nagy lelkének ezen kitörését jól megérthessük, szabadjon a t. hallgatók figyelmét még némely előzményekre fordítanom. Ki kell emelnem, hogy az 1839/40-diki országgyűlésen beállott politikai változás által egészen biztosítva látta a magyar nyelv jogait. Meggyőződött arról is, hogy a *kormány*, mely a sajtó szabad kezelése miatt elfogott *hazafiak szabadonbocsátása után* karöltve akart haladni a nemzettel, nem áll többé a reformok útjában, sőt azokat előmozdítani is hajlandó. Örömmel látta, hogy hazánk némely leghívebb, de egyszersmind legegészségesebb velejű fiai, felfogván nemzeti létünk diagnosisának megváltozását, bátran kimondák, hogy az agitációnak szüksége, ideig-óráig megszűnt. Ebből azután SZÉCHENYI azt következtette, hogy bekövetkezett a csendes alkotásoknak áldott időszaka, melyre oly nehezen várt.

Sok eszme volt felvetve, sok reform megkezdve, melyeknek sikere lényegesen a kormány jóakaratótól és a nemzetmagatartásától függött. SZÉCHENYI rettegett minden további agitációtól és a régi sebek felszakgatásától. A hazafias aggodalom félelmével akart elhárítani minden izgatást és minden összeütközést. Soha sem tévesztette el szemei előtt kitűzött nagy feladatát. A bölcs óvatosság és a kimért egyenesség útján haladva, a közélet lázas küzdelmei között a csillapító és közvetítő hálátlan szerepére vállalkozott.

Egyfelől kötelességének tartotta a kormány törvénytelen vagy tapintatlan eljárásai ellen erélyesen felszólalni; a börtönbe zárt KOSSUTH családjának segélyezésére ezreket gyűjteni és kiszabadításáért fáradozni. Másfelől ugyanakkor akarta visszatartani az egész ellenzékot a túlzásoktól és olyan lépésektől, melyek az erőtan szoros törvényei szerint nem az önkény, hanem a szabadság bukását vonnák maguk után.« Gyakran felkiáltott: »Óh magyar, ne légy magadat megperzselő légy!«

Természetes, hogy ilyen figyelmeztető és közbenjáró szerepében gyakran kellett ellentétbe jönnie az uralkodó ellenzéki *közvélemény nyelv*, mely akkor a politikai »mártírokat« élénk ovációval fogadta és a kormánynak még helyes intézkedéseii is elítélte. Fájdalom, azokat is elítélte, akik a kormány intézkedéseinek védelmére kelni merészelték.

SZÉCHENYI mindenkor bírt a szabad meggyőződés kimon-

dásának bátorságával; még akkor is, mikor az népszerűségének feláldozásával járt. Így került azon tragikus helyzetbe, mely neki annyi keserűséget okozott és amely további küzdelmeit oly meghatóvá és jellemzővé tette. Kortársai között magasan állva, tisztább szemmel nézett a nemzet fejlődésének jövőjébe, mint ellenfelei. Rettegett minden oly mozgalomtól, mely a nemzet jövőjét kockákára tehetné volna.

Világosan látta a helyzetét, mely abból állott, hogy a magyar földön élő nemzetiségelv, ha itt legyőzetnek, vagy ha a nemzetiségi eszme diadalával Európában új alakulások következnek is be, azok találhatnak segítő rokonokra.; de hol található részvevő és segítő rokonra a magyar?!

SZÉCHENYI a fennálló európai néprajzi viszonyok között, nem ok nélkül feltette nemzetét a belháború veszedelmétől, melynek bekövetkezése esetén még az a vigasztalása sem maradna fenn, melyet VÖRÖSMARTY költői lelke a nemzeti temetkezés nagyszerűségéről jósolt meg neki! Ő a magyar fajnak legnagyobb veszedelmét az európai viszonyokat kellően nem ismerő *tudatlanságban*, a rosszul értelmezett *üres hazafi aszkodásban*, a nemzetiségek iránt tanúsított lenéző *gőgjében*, türelmetlenségében és az ebből eredő erőszakos magyarosításban látta.

Ő nemzetétől nem azt az olcsó hazafiságot követelte, mely a haza nevét folyton a nyelvén hordotta; hanem azt a *cselekvő* hazafiságot, melyben a magyar érzés és a *lett* szoros összhangzásba áll. Az akkori közvélemény szerint pedig az volt a derék magyar, aki az országgyűlésen a vármegyén, a közebedeken tüzes hazafias szónoklatokat tudott mondani, aki szidta a kormányt, a németet, a pánszlávot és a dacorománt és dicsőítette az ősök tetteit.

SZÉCHENYI szerint a magyar szó még korántsem hazafias érzés; a nyelvnek pergése még korántsem a szívnek (.lobogása). Ő olyan magyar ideált állított fel a magyarságról és hazafiságról, mely csak szellemi és erkölcsi tökély által érhető el; mely öntudatosan a cultura eszközeivel lelkesen, okosan és tervszerű tevékenységgel valósítható meg.

Híres akadémiai beszédében, rámutatván az olcsó szájhazafiak tényeire, felkiált: »Óh, dicső hazafiság, se az egek legmagasabb magzata, ki a halhatatlanok sorába emeled az

anyag fiait – mennyi rút, mennyi aljas búvik tisztos palástod alá s hány ocsmány szégyenfi – mert ajkán nemzeti szó peng, ékeskedik czímeddel.« »Nincs – úgymint – elidegenítőbb, nincs visszataszítóbb valami, mint üres, nyavalyás, bűnös kebelre ráházolt hazafiság. . .«

Nem tudta helyeselni, hogy a magyar, aki századokon át maga sem becsülte meg s maga sem művelte kellőleg saját nyelvét, ezt most egyszerre, *kellő átmenet nélkül*, *kellő iskolák és tanítók nélkül* akarja a másnyelvűekkel elfogadtatni. Politikai rövidlátásnak és bűnnek tartotta azt, hogy a nemzet sorsára befolyást gyakorló magyarjaink az erősen nyilatkozó szlavismus és dacoromanismusként *lélektani alapját* és hatását, kellőleg felfogni és méltatni nem tudták, sőt ellenkezőleg felületes felfogásukkal azokat, kik anyanyelvük védelmére vagy magyar nyelvbeni járatlanságuknak igazolására merészeltek felszólalni, egyszerűen gonosz lázadónak és a magyar nemzet ellenségeinek nyilvánították . . .

Az ő nézete szerint jogosan és méltányosan csak azt lehet kívánni, hogy Magyarországon *magyar legyen a hivatalos nyelv*, de a családi szent körbe avatkozni nem szabad. »Aki többet kíván, az a természeti jogot támadja meg. Aki kevesebbet, az megfeledez az arról, hogy a magyarnak csak itt van *egyedüli hazája*«.

SZÉCHENYI-nek fájdalommal kellett tapasztalnia, hogy az ő nézeteit a hazafiságról és a nemzeti kérdésnek békés megoldásáról a nemzetnek akkor egyik legnagyobb és legnépszerűbb embere, KOSSUTH LAJOS nem helyeselte; ami akkor azt jelentette, hogy a hazai közvélemény sem osztotta az ő higgadt gondolkodását. Hogy ez a tapasztalás mély fájdalmat okozott neki, az könnyen érthető dolog.

A nemzet túlnyomó többsége a KOSSUTH LAJOS által szerkesztett »Pesti Hírlap« megvesztegető és babonás hatása alatt állott. Tagadhatlan, hogy az ellenzéki érzelmű köznemességnek legkedvesebb embere KOSSUTH LAJOS volt, aki csak kevéssel elébb a szabadság, függetlenség és alkotmányosság eszméinek bátor hirdetése miatt börtönt szenvedvén, a nagyközönség előtt a mátyófi dicsőségében tűnt fel, és mindenkit elragadó fényes szónoklataival rövid idő alatt a magyar közvélemény vezérévé lett.

SZÉCHENYI erősen meg volt győződve arról, hogy KOSSUTH ezen az úton forradalomba fog-a hajtani a nemzetet. Ezt fejtette ki »*Kelet népe*« című ismeretes dolgozatában.

De a nemzet többsége nem hagyta magát eltéríteni KOSSUTH eszméitől, sőt Széchenyi barátainak egy nagy része is azokhoz az eszmékhez csatlakozott, melyeket KOSSUTH elragadó nyelven hirdetett. Bekövetkezett az, amit a költő később úgy fejezett ki, hogy

»Nem ügyelénk többé a vezér szavára,
Kik műve által lettünk magyarok,
Mi napba néző szárnyas Ikarok! «

Igen a nemzetnek nagyobb része félreértette őt s ő az emiatti fájdalomában, a kikerülhetlen bukás feletti kétségbeesésében jövendölte meg azt, hogy vér és vér fogja előnteni a hazát, s hogy a testvér a testvért, a népfaj a népfajt fogja gyilkolni engeszthetlenül és örülten!

Mindez bekövetkezett és ő maga ennek láttára testben és lélelemben megtörve, mint félhalott vonult vissza a cselekvés színpadáról; és visszavonultak végy elmenekültek azok is, akik vele, és ellene harczoltak. Az életben maradottak, a tíz évi elnyomás keservei után előszedték a »legnagyobb magyarnak« beszédeit és azokból meggyőződtek az ő általa hirdetett nemzetiségi politikának helyességéről. Bámolni kezdték prófétai lelkének látomásait, és azon tanát, melyet az újabb kor nagy tudósai is hirdettek a nemzetek létért való közdélmeiről, melyekből azt a tanulságot merítették, hogy a népek egyetemes küzdelmeiben azé lesz a győzelem, aki legtöbb értelmi súlylyal bír és aki legügyeseboen tud alkalmazkodni a változó és fejlődő létviszonyokhoz.

SZÉCHENYI jól tudta és lelkesen hirdette, hogy minden életrevaló népben megvan a terjeszkedési és hódítási hajlam; és hogyha több hasonló hajlamú nép kerül össze egymással, akkor előáll a létért való küzdelem, mely lehet csendes, lehet erőszakos, de a győzelmet csak a magasabb cultura, a nagyobb értelmi és vagyoni erők s az ebből eredő tökéletesebb intézmények biztosíthatják.

Ebből SZÉCHENYI a magyar nemzetre nézve azt a tanulságot vonta le, hogy nemzeti felsőbbségét a hazában létező nemzetiségek felett csali *értelmi felsőbbség* által vívhatja ki. »Mert

– ú. m. – valamint egyetlen egy kiképzett emberi velőben több magához vonzó és olvasztó erő van, mint ezer üres, vagy zagyvatelei főben: éppen úgy terjesztheti a nemzetiséget is egyedül az értelmi felsőbbség és semmi más. Erkölcsi felsőbbség mindig és mindenütt győzött az erőszak felett.«

Bővebb magyarázatul példákat is hoz fel, melyekből világos, hogy egy milliót számláló olyan nemzet, mely értelmi súlylyal, polgári érényekkel, szép szokásokkal, jó ízléssel, mély tudományyal, életbölcseességgel s gyakorlati tapintattal bír, sokkal több hódító és olvasztó varázsszal bír, mint akár 40-50 millió fejletlen és tudatlan egynyelvű nép! Ebből az a tanulság, hogy amely nép élni és gyarapodni akar, annak okvetlenül *magába olvasztó* szerepre kell emelkednie.

Ámde – mondja SZÉCHENYI – bír-e ily olvasztó felsőbbseggel az, aki szeretetreméltóság és rokonszenv-gerjesztés helyett kuruzslóként csak külsőre hat és mert grammatikát tanít és mindenütt zsinórt varr s mindent piros-fehér-zölddel eltarkít, már azt hiszi, hogy ezzel szíveket bájolt el és velőket hódított!/? Vagy bír-e olvasztó felsőbbseggel az, aki másban nem tudja megbecsülni azt, amiért ő maga követel megbecsülést?.. Nem! A tapasztalás mutatja, hogy azok ütik a legnagyobb csorbát fajtánkon, akik a sokaság lelkesedésétől elszédítve, azt hiszik, hogy azt óriási léptekkel mozdítják elő».

Olvasztó erőt – u. m. – csak *civilisatio* képezhet... Az erőszak előbb-utóbb csak önmagának sírját ássa meg. A nemzetiséget nem lehet csak úgy rákenni valakire, mint például a meszet a falra, vagy mázat a fazéokra. Parancsunkra senki sem fog nemzetiségéből kivetközni. Vajjon mi magyarok tűrnők-e, ha bármely hatalom akarna bennünket a saját mintájára kaptázni?

Látjuk e sorokból is, hogy SZÉCHENYI saját nézeteinek kirekesztő helyességét oly rendületlenül hitte, mint ama reformátorok, akik az eszmék harczában új irányt szabtak az emberiségnek. Azért figyelmezteti nemzetét, hogy vigyázzon saját nemzeti érdekeire és őrizkedjék az erőszaktól.

Elképzelhetjük, minő mámor volt az, amely ilyen bölcs beszédet »sértett gögből« származó és az egész *nemzetet* »meggyalázó kitérésnek« bélyegezte! A közvélemény elítélte bölcs vezérét a helyett, hogy megczáfolta vagy követte volna.

A *nagy* idők *nagy* szenvedélyeket ébresztettek, melyek veszélybe döntötték azt a hazát, melyet fiai helyes eszközök alkalmazása nélkül nagygyá és dicsővé akarták tenni. Az emberek szabadok akartak lenni; de nem tudtak igazságosak lenni. Hirdették nagy hangon a hazafiságot; de megfélemeztek a természet változhatlan törvényeiről. Imádták a szabadságot, a testvériséget és az egyenlőséget; de nem tudtak eljutni elveik megvalósításához.

Ebből lett a nagy tragédia, mely egy egész nemzetnek megalázását vonta maga után. Az isteni gondviselés úgy akarta, hogy a Bach-korszak után SZÉCHENYI halála a nemzet ébredésének és feltámadásának országos ünnepévé lett. Es mi, akik akkor gyászravatalánál ifjú lelkesedéssel fogadalmat tettünk az ő politikai tanainak terjesztésére s a nemzet igaz érdekeinek szolgálatára: most ősz hajakkal, több tapasztalattal, de nem kevesebb aggodalommal nézhetünk az ismét zavargó és múltjából tanulni nem szerető nemzet jövőjébe. A régi magyar átok, az egyenetlenség, a széthúzás, a józan ész okait mellőző vak szenvedély ismét dül sorainkban. Szükségünk lenne egy új SZÉCHENYIRE, aki ismételve füleibe dörögné az önmagokkal meghasonlott pártoknak a *régi igazságokat*: »Ne ragadtassátok magatokat túlzásokra ... Ne keressetek mentőket sehol egyebütt, mint saját személyes erényeitekben s lelki felsőbbségtekben; mert nemzetnek erénye s felsőbbsege csak annyiban van, amennyiben lehető legtöbb egyes tagja betölti saját helyét férfiasan és szeplőtelenül...« Isten mentse, Isten óvja a hazát és nemzetet a vak szenvedély pusztításaitól!